

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด ในด้านการประกอบอาชีพที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านท่าตะเภา

การศึกษาจากภาคสนามเป็นขั้นตอนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงในด้านการประกอบอาชีพ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนบ้านท่าตะเภา โดยการศึกษาครั้งนี้ศึกษาจากความหมายที่คนในชุมชนให้ความหมายต่อปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ที่จะนำไปสู่การสร้างโมทัศน์ และข้อสรุปเชิงทฤษฎี ซึ่งเป็นวิธีวิทยาของการวิจัยเชิงคุณภาพตามแนวทางของการสร้างทฤษฎีฐานราก โดยมีแนวทางในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแนวทางในการศึกษาสนามที่ใช้ในการศึกษา คือ พื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ตำบลหนองเสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดตราด โดยมุ่งค้นหาปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมง ในด้านการประกอบอาชีพ ช่วงระยะเวลาที่ศึกษาจะดำเนินการตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2548 จนถึงเดือน ตุลาคม 2549

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยที่ทำการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านท่าตะเภา ที่สะท้อนให้เห็นถึงขั้นตอนกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงนั้น มีข้อค้นพบที่สำคัญหลัก ๆ ดังนี้

1. บริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียน

จากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมของประเทศไทย สภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้นี้ที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือการขยายตัวของพื้นที่เมืองซึ่งแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้พื้นที่เกษตรกรรมเดิมได้ถูกปรับปรุงพัฒนาให้เป็นเขต พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัย ผลกระทบในเชิงบวกที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน คือความสะดวกสบายต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการพัฒนาด้านเทคโนโลยีที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการผลิต การบริโภค การค้าและการกระจายผลผลิตหรือการบริการต่าง ๆ ในส่วนของผลกระทบในเชิงลบนั้นได้แสดงออกมาในลักษณะของก่อเกิดปัญหาภายในชุมชน ถึงแม้ว่าระดับความรุนแรงของปัญหาบางปัญหายังไม่มี

ความรุนแรงมากนัก แต่ถ้าปัญหาเหล่านั้นไม่ได้รับการแก้ไข ก็มีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นปัญหาที่มีความรุนแรงทั้งในด้านของสาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหานานยาต่อการแก้ไขให้หมดสิ้นไป

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ผลจากการศึกษาพบว่าลักษณะเด่นที่สำคัญประการหนึ่งของชุมชนท่าตะเกาถือการมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และผู้นำทางการศึกษา หรือแม้แต่ผู้นำชุมชนที่มีความสามารถในด้านต่าง ๆ รวมทั้งชาวบ้านส่วนหนึ่งในชุมชน (ซึ่งอาจจะไม่มีตำแหน่งผู้นำใด ๆ ในชุมชนเลย แต่ก็เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือทั้งในแง่ของวัย ประสบการณ์ และภูมิความรู้ ต่างก็มุ่งหวังให้ชุมชนบ้านท่าตะเกาอยู่อย่างมีความสุข

โดยบริบททางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมส่งผลให้ปัจจัยความต้องการพื้นฐานของชาวประมงเปลี่ยนแปลงไปตามไปด้วย แต่เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจะมีกระบวนการเรียนรู้อย่างหนึ่งเกิดขึ้นคือ “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมและทำงานเป็นทีม” ดังตัวอย่างที่จะเห็นได้จากเมื่อชาวประมงไม่สามารถออกไปหาสัตว์น้ำเพื่อนำมาขายได้อย่างเป็นปกติ ก็มีการรวมกลุ่มกันเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำขึ้น ถึงแม้จะไม่ประสบความสำเร็จเพราะชาวประมงยังขาดความพร้อมในหลายด้าน ๆ เช่นความรู้ความสามารถของตัวบุคคล ความสามัคคีในการรวมกลุ่ม ทวนในการประกอบการ อีกทั้งทางภาครัฐไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร แต่สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นตัวกระตุ้นกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงอีกทางหนึ่ง

2. ภาวะความเป็นผู้นำที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง

ชุมชนท่าตะเกา เป็นชุมชนที่มีผู้นำที่หลากหลายทั้งที่เป็นทางการและตามธรรมชาติ เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงทั้งความรู้ ความสามารถและหลากหลายอาชีพ ผู้นำคนหนึ่ง ๆ สามารถจัดอยู่ได้ในหลายประเภทด้วยกัน โดยมีลักษณะของการผสมผสานอยู่ในชุมชนเดียวกัน เช่น ผู้นำทางความคิด ผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางกรปฏิบัติ รวมอยู่บุคคลเดียวกัน

กลุ่มผู้นำชุมชนนอกจากจะมีภาวะความเป็นผู้นำที่สูง สามารถที่จะชักจูงและขอความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชนได้เป็นอย่างดี ยังได้อาศัยปัจจัยของความเป็นระบบเครือข่ายกันทั้งชุมชน กิจกรรมที่ทำร่วมกันส่วนใหญ่เกิดจากแนวคิดของกลุ่มผู้นำ การทำกิจกรรมร่วมกันในแต่ละครั้งเป็นผลให้ชาวประมงได้มีโอกาสมาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิด ประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้ชาวประมงสามารถที่จะวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่เป็นต้นเหตุของปัญหาได้ร่วมกัน ทำให้ชาวประมงสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งภาวะความเป็นผู้นำนี้ได้เป็นกลไกที่สำคัญในการเชื่อมประสานความร่วมมือเพื่อการจัดการสิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะในการแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพของชาวประมงบ้านท่าตะเกา

3. การศึกษาของชาวประมงที่ส่งผลต่อกระบวนการเรียนรู้

ปัจจัยด้านการศึกษาคือปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมง เพราะการศึกษาได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ของชาวประมง เช่น แนวความคิด ค่านิยม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจภายในครัวเรือนและชุมชน

4. อิทธิพลของสื่อและเทคโนโลยี

การขยายตัวของสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของชาวประมงและชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการสื่อสารด้านโทรทัศน์ที่เป็น การสื่อสารการเรียนรู้ต่าง ๆ ไม่เป็นทางการ แต่มีอิทธิพลสูงมากต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมดั้งเดิม ไปสู่ค่านิยมแบบใหม่ของวิถีชีวิตแบบเมืองและวัฒนธรรมการบริโภคนิยมส่งผลทางอ้อมให้เกิด การไหลออกของทรัพยากรธรรมชาติ และได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของสมาชิกในระดับครอบครัว และระหว่างชุมชน

5. ดัชนีที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของชาวประมงบ้านท่าตะเภา

5.1 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพของชาวประมง

- 5.1.1 ความต้องการปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต
- 5.1.2 แรงผลักดันจากตัวผู้นำชุมชน
- 5.1.3 แรงผลักดันจากหน่วยงานภาครัฐ
- 5.1.4 ความต้องการของตลาด

5.2 แหล่งการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้

- 5.2.1 สถาบันการศึกษา
- 5.2.2 การเรียนรู้ในวิถีชีวิต
- 5.2.3 ครอบครัว
- 5.2.4 ศาสนา
- 5.2.5 การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในชุมชน
- 5.2.6 เรียนรู้ด้วยตนเอง
- 5.2.7 สื่อและสิ่งอำนวยความสะดวก

6. วิธีการเรียนรู้

7. ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้

- 7.1 การรับรู้และตระหนักในปัญหา
- 7.2 การคิดวิเคราะห์ปัญหา
- 7.3 การดำเนินการแก้ไขปัญหา

7.4 การประเมินการแก้ไขปัญหา

ในการศึกษาถึงวิถีคิดของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภา การที่จะกำหนดว่าบุคคลใดบุคคลหนึ่งมีวิถีคิดอย่างไร มีวิธีการแบ่งวิถีคิดอย่างไรเป็นเรื่องยาก เพราะวิถีคิดเป็นเรื่องของจิตวิญญาณไม่สามารถมองเห็นได้แต่สามารถสังเกตจากการแสดงออกทางพฤติกรรม ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงเงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดวิถีคิดของชาวประมงหมู่บ้านท่าตะเภาเกี่ยวกับการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำในการดำเนินชีวิตและการเลือกประกอบอาชีพ

เงื่อนไขและปัจจัยที่ทำให้เกิดวิถีคิด

สิ่งที่ป็นปัจจัยและสาเหตุให้เกิดวิถีคิด คือ “ระบบ” เราถูกระบบนั้นครอบงำอยู่ เพราะระบบที่ว่ามันอยู่รอบตัวเราเป็นสิ่งที่เรามีปฏิสัมพันธ์ด้วย เช่น ระบบกลไกตลาด ระบบกฎหมาย และระบบประเพณี ฯลฯ การวิเคราะห์ครั้งนี้เรามอง “สังคมทั้งหมดของมนุษย์” จะประกอบด้วย 3 มิติคือ

1. วิถีชีวิตของมนุษย์ (ชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ทางสังคม)
2. โครงสร้างส่วนลึกหรือกระแสด้านจิตสำนึกของมนุษย์
3. ระบบ ซึ่งในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ เช่น ประเพณีวัฒนธรรม

ระบบครอบครั

นอกจากระบบแล้วยังมีปัจจัยทั้งภายนอกและปัจจัยภายในดังนี้

1. เงื่อนไขและปัจจัยภายใน
 - 1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล
 - 1.2 ความเชื่อความศรัทธา
 - 1.3 จิตสำนึกของบุคคล
 - 1.4 อารมณ์ในขณะตัดสินใจ
2. เงื่อนไขและปัจจัยภายนอก
 - 2.1 สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม
 - 2.2 ผลประโยชน์
 - 2.3 คำสอนของศาสนา
 - 2.4 สภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคม

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงบ้านท่าตะเภา จ.ตราด ในด้านต่างๆ การที่ชาวประมงบ้านท่าตะเภา

สามารถผ่านพ้นวิกฤตต่าง ๆ ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตมาได้ นั่นเป็นการรวบรวมความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถรวมไปถึงวิถีชีวิตที่ต้องการรักษาพื้นที่ทำกินของตน สิ่งที่ทำให้ชาวประมงบ้านท่าตะเภาอยู่รอดวิกฤตมาได้ นั่นก็คือการกลยุทธ์การปรับตัวเองให้สามารถอยู่รอดในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลืน ดังประเด็นต่อไปนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปรับตัวของชาวประมงบ้านท่าตะเภา

จากที่กล่าวมาแล้วแสดงให้เห็นว่าชาวประมงมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมได้ อันเป็นผลมาจากตัวเองและผู้นำชุมชนสามารถนำเอาจุดเด่นหรือจุดแข็งของชุมชนมาสร้างเป็นกลยุทธ์ในการเชื่อมโยงประสานงานให้ชุมชนและชาวประมงสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยกลยุทธ์ในการปรับตัวชาวประมงและชุมชนดังกล่าวมีดังนี้คือ

1.1 การยึดหลักของศาสนา

การที่ชาวบ้านท่าตะเภายึดถือและปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนาแล้วนำมาซึ่งความสุขของชุมชน ส่งผลให้ความเชื่อดังกล่าวได้รับการยอมรับและปฏิบัติตามสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน จนกระทั่งกลายมาเป็นระบบค่านิยมของชุมชน และกลายเป็นปัจจัยที่กำหนดคุณค่าความเชื่อ และการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกในชุมชนท่าตะเภา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ความสัมพันธ์ของบุคคล ทศนคติของกลุ่มผู้นำชนบทยึดประเพณีรวมไปถึงโครงสร้างทางสังคม ส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดยังคงให้ความนับถือในตัวเจ้าอาวาสวัดสุวรรณมงคลเป็นอย่างมาก เช่นเมื่อท่านแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในเรื่องการประกอบอาชีพของชาวประมง คือพวกที่ขูดบ่อนเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่มีบริเวณติดกับเกษตรแล้วปล่อยน้ำเสียไหลลงไปสู่พื้นที่เพาะปลูก ทำให้เกิดปัญหาทะเลาะกัน เมื่อท่านเจ้าอาวาสรู้ถึงปัญหาจึงเรียกทั้ง 2 กลุ่มมาพบกันและค่อย ๆ แก้ไขปัญหาไปที่ละจุด ถึงแม้ต้องใช้เวลานานพอสมควร แต่ในปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจึงหมดไปแล้ว เพราะท่านเจ้าอาวาสได้เป็นผู้ประสานงานด้านต่าง ๆ ทั้งอบรมผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่งครูและผู้นำชุมชนลงไปเฝ้าดูปัญหา และจัดประชุมเป็นระยะ ๆ จนสามารถแก้ไขปัญหาได้ในที่สุด

1.2 ระบบเครือญาติ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าชุมชนบ้านท่าตะเภาไม่มีต้นตระกูลไม่กีดกันตระกูล ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าทั้งชุมชนเป็นเครือญาติเดียวกัน และได้กลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชาวประมงมีกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพคล้ายคลึงกัน ระบบเครือญาติเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์(อำนาจ/เงิน/วัตถุ) อย่างไรก็ตามแต่ถึงแม้ว่าระบบ เครือญาติในชุมชนท่าตะเภาจะลดน้อยลงไม่เข้มข้นเหมือนเช่นใน

อดีต แต่ก็ยังถือได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนท่าตะเภายังมีความเข้มข้นอยู่ โดยเฉพาะในกลุ่มเครือญาติของตนเองหรือกลุ่มคนที่มีนามสกุลเดียวกัน ยังคงรักษาความสัมพันธ์เอาไว้ โดยแสดงออกมาในลักษณะของ การช่วยเหลือพึ่งพากัน ความรักใคร่และความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น

1.3 การศึกษา

จากการศึกษาชาวประมงบ้านท่าตะเภาพบว่าชาวประมงได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากการส่งบุตรหลานของตนเองเข้าเรียนในระดับที่สูงกว่าตนเอง เพราะได้เห็นแล้วว่าการศึกษาสามารถช่วยให้ความเป็นอยู่ของคนดีขึ้น เพราะเมื่อมีปัญหาต้องอาศัยความรู้ความสามารถของผู้อื่นอยู่เสมอเป็นเหตุให้กลุ่มชาวประมงให้ความสำคัญกับบุคคลที่มีความรู้ความสามารถมาก โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำจะมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เป็นการแสวงหาความรู้ด้วยการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่กระบวนการเรียนรู้เพื่อดำเนินชีวิต เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ปัจจุบันชุมชนได้เน้นการให้การศึกษาแก่สมาชิกในชุมชน มีความพยายามในการพัฒนาเยาวชนให้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของชุมชน เพื่อที่จะได้นำพาชุมชนไปสู่การปรับตัวในรูปแบบต่าง ๆ ให้อยู่รอดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันได้

1.4 การสื่อสาร

การสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ในชุมชนท่าตะเภา ถือได้ว่าเป็นจุดเด่นของชุมชนอีกอย่างหนึ่ง ที่ทางกลุ่มผู้นำมาใช้เป็นสื่อกลางในการสร้างพลังทางความคิดในการสร้างกระบวนการเรียนรู้อันนำไปสู่การปรับตัวของชาวประมง ในทุกวันอาทิตย์กลุ่มผู้นำจะมีการติดต่อสื่อสารประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวสารต่าง ๆ ทั้งที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกชุมชนที่มีผลกระทบทั้งด้านบวกและลบให้กับชุมชนทราบ เมื่อชาวประมงได้รับรู้ข่าวสารความเป็นไปของปัญหาที่จะเกิด หรือสิ่งที่ชาวประมงควรจะได้รับ ซึ่งทำให้ชาวประมงสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคม การสื่อสารในบ้านท่าตะเภามีหลากหลายวิธีการที่ผสมผสานกัน เช่น การแจ้งข่าวทุกวันอาทิตย์ การออกหนังสือเชิญประชุม การพบปะพูดคุย เป็นต้น

1.5 การมีส่วนร่วม

นอกเหนือจากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ชุมชนนี้ยังได้เปิดโอกาสให้ชาวประมงทุกคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม เช่น การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ ร่วมแก้ปัญหา ซึ่งนับว่าเป็นการเสริมสร้างและส่งเสริมให้ชาวประมงมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกเกิดความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในตนเอง เช่น การร่วมกลุ่มกันทำกะปิของกลุ่มแม่บ้านชาวประมง เหตุเนื่องมาจากปัญหาการคนที่

ไม่ได้ทำงานว่างงานและแม่บ้านจำนวน 209 คนซึ่งเป็นอัตราที่สูง ให้มีโอกาสรายรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวอีกทางหนึ่ง เมื่อคนกลุ่มนี้ได้คิดแล้วว่า ทรัพยากรในการผลิตสามารถหาได้ไม่ยาก และการผลิตยังใช้ต้นทุนต่ำ ซึ่งในตอนแรกนี้จึงได้ผลิตใช้แต่ในครัวเรือน และกำลังขยายผลการผลิตเพื่อจำหน่ายในโอกาสต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการวิเคราะห์ในภาพรวมในบริบทของการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวประมงและชุมชน ซึ่งมีกลุ่มผู้นำเป็นกลไกในการบริหารงานและการจัดการ แต่อย่างไรก็ตามเมื่อผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ในเชิงลึก ถึงกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ผลจากการวิเคราะห์พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนมีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับแนวคิดของนักวิชาการหลายคน (เสรีพงศ์พิศ, 2532, บทนำ; อเนก นาคะบุตร, 2533, หน้า 29 – 46; ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2542, หน้า 315-316) และสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2537, หน้า 1-3) ที่ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 4 ประการคือ

- 1) กระบวนการเรียนรู้เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของชุมชนได้ร่วมกันพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ ตั้งคำถาม และหาคำถามในการแสวงหาวิธีการพึ่งตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่ได้จากการระดมสมอง
- 2) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นความพยายามที่จะหาวิธีการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งต่อการส่งสมภูมิปัญญาของชุมชน
- 3) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนจากการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง เป็นการเรียนรู้เพื่อหาความพยายามในการพึ่งตนเอง รวมถึงการคิดริเริ่มและการปฏิบัติตามความคิดริเริ่มที่ตนคิดขึ้นมาเพื่อหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำไปใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตได้อย่างถูกต้อง
- 4) กระบวนการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้การทำงานร่วมกันในลักษณะของความสัมพันธ์ในแนวราบ เป็นการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นถึงศักยภาพทางด้านภูมิปัญญาของชาวบ้านท่าตะเกาที่ผสมผสานกับภูมิปัญญาสากล ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดที่เกิดจากฐานการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ร่วมกันวิเคราะห์ ร่วมกันแสวงหาแนวทางแก้ไขทั้งจากตัวบุคคลและสมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนและชาวประมงสามารถที่จะหาทางออกจากวิกฤตของกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ท่ามกลางแรงกดดันต่าง ๆ โดยใช้หลักการทางศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นภูมิคุ้มกันและเป็นหลักในการปรับตัวและการเรียนรู้ ซึ่งจะส่งต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปในลักษณะการขาดสมดุลของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งไม่อาจปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยปรากฏออกมาในรูปของปัญหาต่าง ๆ อาทิเช่น ความขัดแย้งกันของภาคเกษตรกรรม การล่มสลายทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน การให้ความสำคัญกับค่านิยมที่มุ่งประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการปรับเปลี่ยนลักษณะวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอกชุมชนมากกว่าปัจจัยภายในชุมชนเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต

จากสภาพดังกล่าวข้างต้น จึงจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความสามารถในการจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งในเกิดกับชุมชน แต่การที่จะพัฒนาศักยภาพความสามารถของชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพียงใดส่วนหนึ่งยังขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงและชุมชน โดยกระบวนการเรียนรู้นี้อาจมีที่มาจากแหล่งความรู้ในมิติต่าง ๆ ของชุมชน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างความรู้กับความจริงในวิถีชีวิตการดำรงชีวิต ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นมาโดยมีเป้าหมายสุดท้ายเพื่อการพึ่งพาตนเอง ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

ดังนั้นการพัฒนากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงและชาวบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากองค์กรและสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนทั้งครอบครัว โรงเรียน ศาสนา และองค์กรชุมชน รวมทั้งจากหน่วยงานและองค์กรภายนอกต่าง ๆ ให้เข้ามาประสานร่วมมือและช่วยเหลือ โดยอาศัยพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ดั้งเดิมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาดั้งเดิมมาผนวกกับความรู้ที่ได้จากกระบวนการถ่ายทอดจากภายนอก เพื่อผสมผสานเป็นความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน

ก. ข้อเสนอต่อหน่วยงานของรัฐ

แนวทางการแก้ไขปัญหาภาครัฐควรให้ความสนใจต่ออาชีพประมงมากขึ้นโดยการจัดอบรมผู้นำชุมชนผู้นำท้องถิ่นให้คอยสอดส่องดูแลผู้ประกอบอาชีพประมงและควรมีนโยบายในการช่วยเหลือชาวประมงดังต่อไปนี้จัดหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแต่ละท้องถิ่นสร้างความร่วมมือระหว่างชาวประมง มหาวิทยาลัยและกรมประมงให้มีการสร้างสื่อการเรียนการสอน เช่นการเลี้ยงปลาในการชั่ง การเลี้ยงกุ้งแบบถูกวิธี การปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกุ้ง ส่งเสริมสนับสนุนปรับเปลี่ยนวิธีการเลี้ยงกุ้งโดยใช้พื้นที่น้อยแต่ได้

ผลผลิตมาก และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เพื่อที่เพาะเลี้ยงพันธุ์สัตว์น้ำ ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสหกรณ์การประมงในหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องต่อรองราคาสัตว์น้ำของชาวประมง สร้างชลประทานน้ำเค็ม พร้อมทั้งแหล่งน้ำบักน้ำเสียก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

ข. ข้อเสนอเพื่อการวิจัยต่อไป

ควรมีการนำเอาเทคโนโลยีทางการศึกษาที่เน้นเกี่ยวกับการจัดการ การออกแบบ การวางแผน การดำเนินการตามแผนและการประเมิน นั้นคือการนำวิธีการจัดระบบ (System Approach) ซึ่งเป็นการนำวิธีระบบมาใช้เพื่อแก้ปัญหา โดยนำเอากระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของชาวประมงมาเป็นปัญหาในการจัดสภาพการณ์ทางการศึกษาในการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพตามเป้าหมาย เพื่อช่วยให้ชาวประมงเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้